

били богати: општа професионализација уметности, емитовање првог експерименталног телевизијског програма, појава првих критика новог музичког правца рокенрола, гостовање славних светских уметника, полемике „реалиста“ и „модерниста“ у часописима *Савременик* и *Дело* итд. У наредној години власт је одустала од „ширих акција описмењавања на селу и концентрисала се на радничку класу у градовима“. Култура је тако наставила да се развија у Србији својим током, у светлу „дароване слободе“, а аутор са Седмим конгресом СКЈ (1958) ставља тачку на ову причу.

Монографијом *Дарована слобода. Партија и култура у Србији 1952–1958*, Миомир Гаталовић српској историјској науци „дарује“ вредно научно дело. Резултати истраживања у овој књизи доприносе јаснијем сагледавању не само историје културе назначеног периода, него и свеукупних политичких догађања и целокупног духа времена педесетих година у Југославији. Можемо рећи да ће ово дело подстакнути нове идеје у нашој научној јавности за истраживање овог периода прошлости, или, надамо се, наставак повести о историји културе у Србији.

Александар В. МИЛЕТИЋ

Александар Животић,
Југославија, Албанија и велике силе (1945–1961),
Архипелаг/ИНИС, Београд, 2011, стр. 750

Тема истраживања и изучавања дипломатских и међудржавних односа представља веома важан сегмент историографије, али и врло захтеван и сложен посао, пре свега због комплексности и слојевитости самих појава и процеса. Једна од таквих тема је и област изучавања односа балканских држава у периоду после Другог светског рата. Као резултат истраживања (докторске дисертације) у оквиру поменуте области је и књига др Александра Животића *Југославија, Албанија и велике силе (1945–1961)*.

Употребимо речи самог аутора које нас уводе у срж тематике: „Између 1945. и 1961. југословенско-албански односи су пролазили кроз неколико фаза које одликују различити видови међусобне сарадње, сукобљених ставова и перцепција, визура и улоге великих сила и обостраног сагледавања перспектива међудржавних односа“. Наведена проблематика, као и садржај књиге, подељени су на следећи начин: *Предговор*, *Увод*, *Интензивно савезништво (1945–1947)*, *Преиспитивања и сумње (1947–1948)*, *Сукоб (1948–1954)*, *Покушај нормализације односа (1954–1956)*, *Нова конфронтација (1956–1961)*, *Закључак*, *Библиографија*, *Индекс имена*, *Summary*, *О аутору*.

У *Предговору* аутор се најпре бави општим оквирима теме („Интерпретативни оквири“) где поставља низ питања у вези са проблематиком југословенско-албанских односа, односа великих сила према двема државама, као и политичких ставова других балканских држава и истакнутих личности. Даље, аутор пажњу посвећује детаљној анализи извора и литературе и историографије („Историографија неразумевања. О изворима и литератури“). На крају предговора аутор се захваљује особама које су му биле од кључне и важне помоћи приликом израде овог дела. Анализирајући садржај детаљно објашњеног списка извора и литературе конста-

тујемо да је аутор користио обиље архивског материјала (необјављене и објављене грађе) из 14 домаћих и страних архива са укупно 46 фондова (Војни архив, Архив Југославије, Архив Јосипа Броза Тита, Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије, Архив Србије, Централни државни архив-Софија, Руски државни архив социјалне и друштвене историје-Москва, Архив Министарства иностраних послова Руске Федерације-Москва, Руски државни архив новије историје-Москва, The National Archive-London, Народни архив-Праг, Централни војни архив-Праг, Архив Министарства иностраних послова Републике Чешке, Архив Републике Словеније), 39 наслова објављене грађе, 37 наслова дневника и мемоара и 7 наслова штампе и периодике, затим 230 библиографских јединица синтеза и монографија, 33 зборника радова и 135 чланака и расправа. У анализи историографије, југословенске, албанске и светске, аутор прави поређења и критике које се односе на квалитет, поузданост и објективност дела из различитих периода.

Увод нам доноси ретроспективу односа Срба (Југославије) и Албанаца од краја 19. века, преко Првеог светског рата, међуратног периода и Другог светског рата. У овом сегменту књиге даје се опис територије Албаније, порекла Албанаца и њихове историје и историјског наслеђа, историјат сукоба идеја и међуетничких супротности између Срба и Албанаца, однос великих сила према поменутим појавама, албански великодржавни програм (Призренска лига, Пећка лига), односи Срба и Албанаца током Балканских и Првеог светског рата, покушај интеграције у српску државу и албанска побуна, културно-менталитетске и друштвене супротности, стране интервенције у новоствореној албанској држави. У периоду између два светска рата описује се проблем интеграције албанског становништва у нову југословенску државу, настанак и проблем граница Југославије и Албаније, положај Албаније између Југославије и Италије, затим, покушај реализације идеје Велике Албаније уз помоћ фашистичких сила за време Другог светског рата и однос Албаније и великих сила за време Другог светског рата.

После Другог светског рата, ослобођења од окупатора и социјалистичких револуција, Југославија и Албанија су се нашле у истом идеолошком табору на чијем челу се налазио Совјетски Савез. У то доба је дошло до зближавања двеју земаља и интензивне сарадње. Кроз прво поглавље *Интензивно савезништво (1945–1947)* описују се ови догађаји. Југословенски комунисти започињу контакте са албанским комунистима још за време рата, касније долази до интензивнијих додира, неспоразума због великоалбанске политике свих снага у Албанији, па и комуниста, проблем Косова и Метохије. Следи прегледна анализа односа Југославије и Албанаца крајем Другог светског рата у контексту балканске и светске политике и анализа политичких опција и групација у Албанији. Тада долази до појаве супротних гледишта Југославије и Албаније по питању Косова и Метохије и супротних политичких становишта вођа двеју држава, Енвера Хоџе и Јосипа Броза Тита. Међутим, између двеју земаља долази до све блискије сарадње и приближавања (економска сарадња и југословенска помоћ Албанији, војна и техничка сарадња, покушај „унификације“ двају система итд). Наредно потпоглавље бави се совјетским присуством и контролом југословенско-албанских односа, уз одобравање али и опрезност према Југославији која је требало да буде нека врста „старатеља“ и „гаранта албанске независности“. Затим, аутор прелази на комплексну тему

сложеног и тешког међународног положаја Албаније у контексту почетка Хладног рата и југословенског сукоба са Западом (Тршћанско питање и помагање грчке комунистичке гериле), као и на анализу контекста балканске политике тога времена. Тада долази до изражаја југословенска политичка подршка Албанији (Париска мировна конференција 1946. итд), уз покровитељство Совјетског Савеза.

Наредно поглавље *Преиспитивања и сумње (1947–1948)* бави се захлађењем политичких односа Албаније и Југославије. Иако су односи двеју земаља 1946. године били на врхунцу, а будућа блиска сарадња се дугорочно планирала, већ наредне 1947. године долази до постепеног захлађења односа. Ова криза се најпре огледала у економским и војним односима. У то време долази и до веће политичке присутности Совјетског Савеза у Албанији, а до слабљења и кварења југословенско-албанских и југословенско-совјетских односа. У исто време погоршавају се односи са Западом и Југославије и Албаније (Грчки грађански рат, питање Маршаловог плана итд).

Поглавље *Сукоб (1948–1954)* бави се веома значајним и преломним догађајима како за југословенско-албанске односе, тако и за саму Југославију. Политички сукоб Југославије и Албаније поклопио се са политичким сукобом Југославије и Совјетског Савеза. Повод за југословенско-албански сукоб представљао је војни ангажман Југославије у Албанији. Важан сегмент односа Совјетског Савеза, Југославије и Албаније представљало је питање Грчке. За Совјетски Савез није било прихватљиво јачање Југославије на Балкану. У то време долази до напетости и инцидената на југословенско-албанској граници, чији су многоструки проблеми обрађени у посебном потпоглављу. Са погоршањем односа између две земље долази и до поновног покретања питања албанске мањине у Југославији од стране Албаније. За ту политику Албанија је тражила подршку Совјетског Савеза, али је сем вербално у пракси није добила. Југословенски сукоб са Совјетским Савезом 1948. године одразио се и на сукоб Југославије и Албаније. Совјетски Савез је подржавао Албанију у том сукобу, а албански политичари на челу са Енвером Хоџом су охрабрени совјетском подршком кренули у жестоку антијугословенску кампању, која је повремено прелазила границе доброг дипломатског укуса. Западне силе су у том тренутку виделе своју шансу, јер је Албанија имала веома важну геостратешку позицију, па се рушење режима Енвера Хоџе наметало као логичан потез. Међутим, и западне силе и Југославија су од тога одустале јер су сматрале да би то дугорочно дестабилизovalo овај део Европе. Овакав „неутралистички“ став према Албанији приближио је Југославију Западу и постао један од фактора будућег политичког приближавања. Наредни сегмент овог поглавља бави се питањем Балканског пакта. Балкански пакт (Југославија, Грчка и Турска) практично је „окружио“ Албанију и оставио је као изоловану совјетску савезничку (сателитску) територију. Југославија је инсистирала на одржању независности Албаније, подржана у тој политици од САД, а косећи се са грчким ставовима. Таква југословенска политика спречавала је нарушавање постојеће политичке равнотеже на Балкану.

Нова етапа у југословенско-албанским односима обрађена је у поглављу *Покушај нормализације односа (1954–1956)*. Успостављање нормализације односа између Југославије и Албаније почело је већ у јесен 1953. године. Стаљинова смрт марта 1953. отклонила је потенцијалну опасност од совјетске војне интервенције

у Југославији и почела да отопљава односе. Већ 1954. године између Абаније и Југославије су отворена дипломатска представништва. Како су се југословенско-совјетски односи побољшавали, тако су и совјетски сателити отопљавали однос са Југославијом. Међутим, Албанија је према Југославији, и поред помака, остала резервисана и хладна, тако да до већих пријатељских односа није дошло. Албанија је поново почела са критичком кампањом против Југославије, што је довело до захлађења односа не само са Југославијом већ и са Совјетским Савезом. У почетку албанска страна није покретала питање албанске мањине у Југославији, да би касније и то питање било отворено дајући посебан печат односима две земље. Питање односа Југославије и Запада такође је утицало на југословенско-албанске односе, што је аналитички обрађено на наредним страницама књиге (улога Италије и Грчке итд.). Окретање Југославије према земљама „трећег света“ одразило се и на југословенско-албанске односе. Док је Југославија, међутим, ширила свој међународни политички простор, Албанија се све више кретала ка самоизолацији, па тако до нормализације југословенско-албанских односа није дошло. До започетих обнављања културно-економских односа, ипак, није дошло.

Последње поглавље књиге носи наслов *Нова конфронтација (1956–1961)*. Југословенско-совјетски спор око совјетске интервенције у Мађарској 1956. довео је до погоршања односа између Албаније и Југославије. Албанија је покренула нову кампању против Југославије, базирајући је и оправдавајући идеолошким ставом о Југославији као „агенту“ империјалистичких западних сила. Албанска пропаганда је поново излазила из оквира доброг дипломатског укуса. Совјетски Савез је стао на страну Албаније, иако се није служио тако агресивном пропагандом. Албанија у ово време покушава да ступи у контакт са другим балканским државама, а савезника проналази у Бугарској. Посебан сегмент овог поглавља посвећен је југословенско-албанским односима у светлу другог југословенско-совјетског сукоба. Кратко побољшање југословенско-албанских односа средином 1957, на совјетско инсистирање, убрзо су поново погоршани. Албаније је у ово време покушавала да успостави односе са земљама „трећег света“ и, пре свега својом пропагандом, уз совјетску асистенцију, угрози политику Југославије. Међутим, такав политички потез Албаније остао је без успеха. Односи Албаније и Совјетског Савеза такође су почели да захлађују. Совјетски Савез је у више наврата упозоравао и опомињао албанско вођство да омекша кампању и пропаганду против Југославије. Албанија постепено све више почиње да се окреће Кини. Југословенско-албански односи улазе у дуготрајно лоше раздобље. Тада Албанија поново покреће питање албанске мањине у Југославији. Иза идеолошки обојеног политичког речника крила се идеја о уједињењу Албанаца у Југославији са Албанијом. Албанија је у тој политици рачунала на совјетску подршку, али није успела да је добије. Последњи део овог поглавља посвећен је упоредним политичким биографијама Јосипа Броза Тита и Енвера Хоџе.

Монографија Александра Животића *Југославија, Албанија и велике силе (1945–1961)* представља веома важан научни рад који ће помоћи будућим истраживањима наставка југословенско-албанских и српско-албанских односа и истраживачима дипломатске, војне и политичке историје социјалистичке Југославије. Писана јасним, одмереним и објективним научним језиком, употпуњена бројним

наводима коришћених извора и литературе, ова књига представља важан и користан водич будућим истраживачима и занимљиво штиво широј читалачкој публици.

Александар В. МИЛЕТИЋ

Момчило Исић, Вера Гудац Додић,
Жена је темељ куће.
Жена и породица у Србији током двадесетог века,
 ИНИС, Београд, 2011, стр. 223

„Додељивање универзума домаћинства женама чини тврдо језгро савремене мушке доминације“, подсетила је историчарка Вера Гудац Додић, коауторка књиге *Жена је темељ куће. Жена и породица у Србији током двадесетог века*, цитирајући речи социолога Мартин Сегалан, ауторке књиге *Социологија породице*. Пишући о раду у породичном домаћинству тј. како сама каже, бројним *невидљивим* пословима „које од јутра до вечери треба обавити“, како би се подупро „не само спокој и опстанак породице“ већ и значајно допринело економији земље и функционисању друштва“, ауторка недвосмислено инсистира на кући тј. „породичном домаћинству“ као месту које представља симбол континуираног трошења свих ресурса жене, али и месту које, чини се и данас, представља главни полигон за одмеравање снага жене, с једне, државе и друштвених обичаја, с друге стране.

У чувеној њујоршкој МоМА - и (The Museum of Modern Art) отворена је 15. септембра 2010. године изложба под називом Counter Space. Design + The Modern Kitchen. На самом почетку каталога који је требало да представи један од најзначајнијих догађаја на њујоршкој уметничкој сцени 2010/2011. године писало је: *Meal machine, experimental laboratory, status symbol, domestic prison, or the creative and spiritual heart of the home?* Цео први спрат, вероватно најзначајнијег музеја модерне уметности на свету, био је испуњен кључним обележјима једног од најзначајнијих концепата савременог начина живота, тј. концептом *Нове кухиње*, док су се се на зидовима смењивали кадрови из најпознатијих филмских остварења 20. века. Марлена Дитрих у филму *Manpower* (1941) с цигаретом међу јарко црвеном бојом нашминканим уснама испред кухињског радног стола и судопере брише тањир и заједно са мноштвом холивудских звезда из филмова: *Too Young to Marry* (1931), *I Married a Doctor* (1936), *Always in Trouble* (1938), *Blondie Meets the Boss* (1939), *Blondie in Society* (1941), *Sullivans* (1944), *Christmas in Connecticut* (1945), *The Egg and I* (1947), *Full of Life* (1956), *Please Don't Eat the Daisies* (1960), *The Apartment* (1960), *The Stepford Wives* (1975), *Uncle Buck* (1989), *Big Night* (1995), подсећа да се борба за женску еманципацију у 20. веку одиграла у кући тј. кухињи или на огњишту као њеном централном делу, међу најближим члановима породице. Овај, по свему судећи, процес дугог трајања, у свом фокусу има књига ауторског тандема Исић – Гудац Додић, *Жена је темељ куће. Жена и породица у Србији током двадесетог века*, коју је 2011. године објавио Институт за новију историју Србије из Београда.

Тридесетих година 20. века мештани села Бањане покушали су да одговоре на питање: *Зашто ће ти жена у кући?* Одговори су били различити: *Шта ће ми?*